

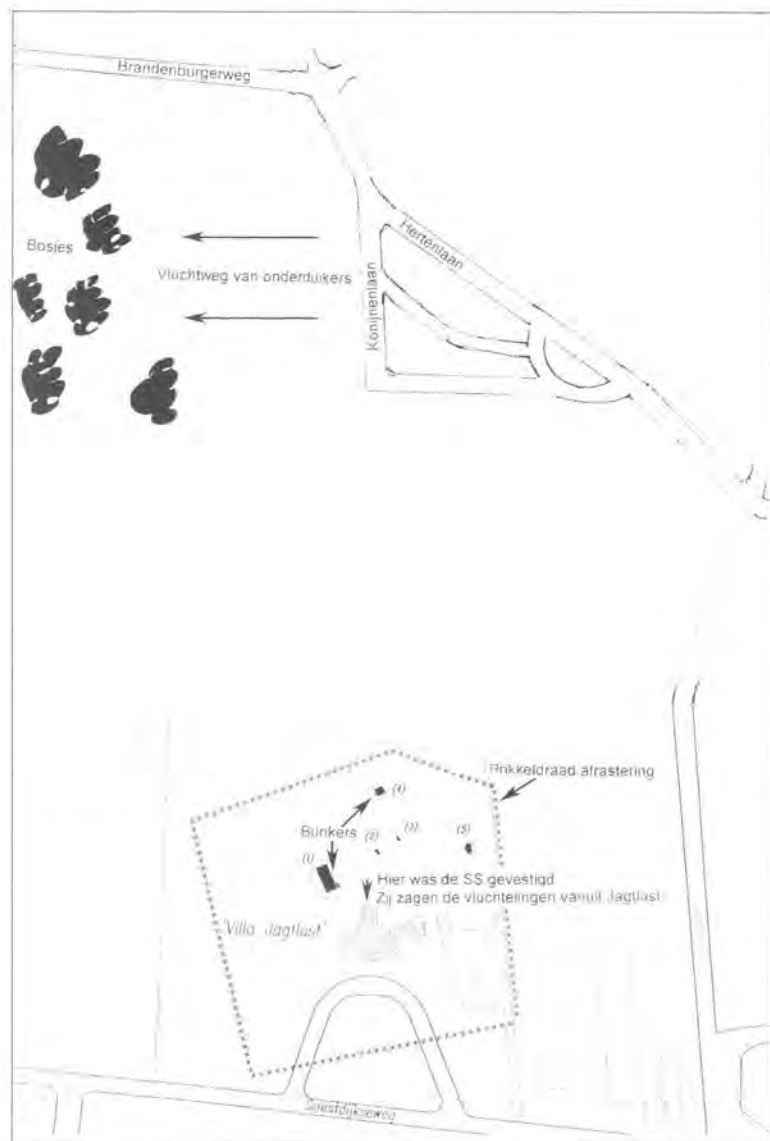
9 oktober 1944, een rampdag voor onze gemeente

J.C. Brugman

Toen de geallieerde legers begin september in een snelle opmars Zuid-Nederland bereikten, raakten de Duitsers in verwarring. Op 5 september werd het hier gevestigde 88ste Legerkorps naar Noord-Brabant verplaatst om de Canadese en Engelse divisies tegen te houden. De NSBers vluchtten massaal naar het oosten. Deze datum ging de geschiedenis in als 'Dolle Dinsdag'. Ook het hoofdkwartier aan de Bilderdijklaan werd ontruimd en kort daarop betrokken door de staf van de 44ste SS-divisie onder commando van de Standartenführer (kolonel) K. Demelhuber. Enkele weken later maakte De Bilt op onbarmhartige manier kennis met de mentaliteit van de SS, waarvoor zelfs de eigen 'reguliere' Duitse troepen bevreesd waren.

Het drama begon maandagmorgen 9 oktober, toen enkele Landwachters een inval deden in een huis aan het 'Jodendom', een klustertje huisjes op de plaats waar nu de Kwinkelier is gevestigd. Zij hadden een tip gekregen dat iemand daar een clandestiene radio in huis had, hetgeen toen streng verboden was. Heel wat mensen hadden hun radio niet ingeleverd en stemden deze op een geheim plekje, elke avond om kwart voor acht op 'Radio Oranje' af, een uitzending van de BBC. Een van de burens van het gezin waar deze inval plaats vond, dacht dat dit een onderdeel was van een grote razzia in onze gemeente zoals ook op vele plaatsen elders was uitgevoerd. Zij sprong op de fiets en spoedde zich naar de Konijnenlaan, om haar

vriendin te waarschuwen, wier zoon thuis was ondergedoken. Deze mevrouw X gaf dit onmiddellijk door aan andere bewoners van deze buurt, waar meerdere mannen en jongens waren ondergedoken en dit gerucht ging verder als een lopend vuurtje. De meeste mannen vluchtten onmiddellijk naar de bosjes die zich uitstrekten tussen het gemeentehuis Jagtlust, de Konijnenlaan en de Algemene Begraafplaats. Dit was een groot terrein met struikgewas en bomen, dat zich uitstekend leende om je daar te verbergen tot het gevaar weer geweken was. Nu is daar het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu gevestigd. Helaas werd de vlucht van die onderduikers naar dit struikgewas toevallig (sergeant 1e klas) Siegfried Samland, die in

Jagtlust was gehuisvest. Hij meldde dit bij zijn commandant, de SS-Obersturmführer (1ste luitenant) Von Molier, die onmiddellijk bevel gaf actie te nemen om de mannen te vangen. Samland riep de assistentie in van een aantal andere SSers, die in de Varenkamp waren gelegerd en begon een klopjacht in het terrein tussen Jagtlust en de 1^e Brandenburgerweg. De onderduikers hadden zich verborgen tussen de struiken en onder de losse bladeren en lagen met kloppend hart ineengedoken, terwijl de SSers steeds dichterbij kwamen. Hendrik Doornekamp lag op enkele meters afstand van zijn vader, die ook onderduiker was. De Duitsers vonden Hendrik, maar vader die slechts enkele meters van hem vandaan lag, werd niet ontdekt. Uiteindelijk werden veertien mannen gepakt. Het waren:

Gijsbert Klok, Konijnenlaan 2a, oud 32 jaar, overleden 10 nov.
Dirk van Leeuwen, Konijnenlaan 6, oud 25 jaar, overleden 19 nov.
Henk van Leeuwen, Konijnenlaan 6, oud 26 jaar, overleden 16 dec.
Jaap van Leeuwen, Konijnenlaan 6, oud 30 jaar, de enige overlevende.
Jan van Ek, Konijnenlaan 6a, oud 21 jaar, overleden 16 dec.

Johan van Dijk, Konijnenlaan 8a,
oud 17 jaar, overleden 15 dec.
Henk Verkuil, Konijnenlaan 12,
oud 19 jaar, overleden 25 nov.
Henk Doornenkamp, Hazenlaan ?,
oud 27 jaar, overleden 11 nov.
Willem van Kooten, Hazenlaan ?,
oud 31 jaar, overleden 19 nov.
Jan van Kooten, 2de Brandenburgerweg,
oud 28 jaar, overleden 9 nov.
Lucas Bombhof, Looijdijk 44,
oud 39 jaar, overleden 8 nov.
Antonius de Zwart, Waterweg 54,
oud 38 jaar, overleden 29 nov.
F.R.W.M.Lazerom, Waterweg 198,
oud 29 jaar, overlijdensdatum onbekend.
Er waren dus twee broers Van Ek, twee broers
Van Kooten en drie broers Van Leeuwen! Jaap
was de enige van de veertien die het heeft over-
leefd. Zijn relaas is opgetekend. Verder waren
er drie gemeenteambtenaren gepakt, namelijk
Bombhof, De Zwart en Lazerom. Deze drie
kwamen die ochtend gezamenlijk aangelopen
van huis, op weg naar de school aan de Soest-
dijkseweg zoals ze dit elke ochtend deden. In
hun vangijver namen de SSers ook deze drie
gevangenen, hoewel ze uiteraard over geldige
persoonsbewijzen beschikten en een 'Ausweis'
hadden dat hen vrijstelde
van 'Arbeitseinsatz' elders.
We vatten nu weer het verhaal op waarbij

de veertien gearresteerd werden door de Groep
Samland en citeren uit het relaas van Jaap van
Leeuwen: „We werden bijgedreven in de
Varenkamp en daarna overgebracht naar
Jagtlust, dat door prikkeldraad was omgeven.”
De toenmalige bode van het gemeentehuis,
die steeds verplicht binnen de versperring was
blijven wonen, bevestigde dit en vertelde dat
ze daar de hele middag onder een boom achter
Jagtlust hadden moeten wachten.

Dit werd al snel bekend bij de vrouwen en
moeders van de gevangenen en verschillende
vrouwen zijn toen direct naar Jagtlust
getrokken om kleding, schoeisel en voedsel
te brengen. (Sommigen liepen op klompen,
omdat ze in de haast geen schoenen aan
hadden kunnen trekken).

Van Mansom bemiddelde bij het overbrengen
van de meegebrachte goederen en leverde die
af bij sommige van de gevangen mannen, tot
de SSer Samland daar een abrupt einde aan
maakte door Van Mansom toe te snauwen:
„Als je dat nog een keer doet, kan je er zelf ook
bij gaan staan.” In de loop van de avond van
die rampzalige 9de oktober werden de mannen
in het gelid gezet en onder bewaking van een
aantal SSers lopend afgevoerd naar het beruchte
Polizeiliches Durchgangslager Amersfoort.
Later is gebleken dat de eerder genoemde SS-er
Molier hen liet afvoeren als politieke gevangenen
en niet als mensen die opgepakt waren

voor het verrichten van graafwerk in het oosten van ons land. Bij hun vertrek had hij nog gezegd dat men wel eens 'mannen' van hen zou maken.

Dit had zeer verstrekkende gevolgen, want daardoor zijn zij op 11 oktober 1944 in een speciale trein terecht gekomen met nog 1.400 lotgenoten en naar het concentratiekamp Neuengamme bij Hamburg gebracht. Onder deze 1.400 gedeporteerden bevonden zich ook ongeveer 600 inwoners van het Gelderse Putten, die op 2 oktober in Amersfoort waren aangekomen. Op 1 oktober was er namelijk tussen Putten en Ermelo een aanslag gepleegd op een auto van de Duitse Wehrmacht, waarbij Obersturmführer Rauter zwaar werd verwond en enkele anderen werden gedood.

Als represaille werden toen alle mannelijke inwoners tussen zestien en veertig jaar gevangen genomen en moesten alle huizen, behalve die van NSBers worden vernietigd. Dit bevel is gedeeltelijk uitgevoerd en ongeveer 600 mannen werden naar het Kamp Amersfoort overgebracht.

Zoals gezegd werden de 1.400 ongelukkigen op 11 oktober in goederenwagons gestopt, waarbij de meesten een minieme hoeveelheid voedsel voor onderweg meekregen.

Toen de trein vertrok had een aantal hun voedselpakketje nog niet ontvangen. Toen dit bij de toekijkende kampcommandant Berg

werd gemeld, zei hij: „Dat maakt niets uit, die verrekken toch allemaal.” Helaas bleek zijn opmerking niet ver bezijden de waarheid. Jaap van Leeuwen, de enige overlevende van de Biltenaren vertelde: „De reis duurde drie dagen, waarna we in het concentratiekamp Neuengamme aankwamen. Een week later werden we naar het Aussenlager Hussum overgebracht. We moesten daar heel hard werken en kregen weinig te eten. Weer twee weken later gingen we naar Ladelund aan de Deense grens. Dit bleek een zogenaamd Vernichtungslager te zijn, waar we ook zeer weinig te eten kregen. Per maaltijd één snee brood en 's avonds koolsoep. Mishandelingen waren aan de orde van de dag en de mensen stierven er als ratten.” Het graafwerk dat daar verricht moest worden bestond uit het maken van tankgrachten, waarbij je je kan afvragen wat voor nut deze verdedigingswerken aan de Deense grens konden hebben. Van Leeuwen vertelde verder: „Er waren daar vijf barakken, berekend voor totaal 500 man, waar nu 2.000 man in werden gehuisvest. Als je dit dan nog huisvesten kon noemen, want er waren geen kribben om in te slapen, er was geen stro en zelfs geen water om te drinken of je te wassen. Het regime was zeer streng. Elke ochtend vroeg moest men een uur lopen, waarbij iedereen mee moest. De zieken werden megedragen en bij het werk in het gras langs de weg gelegd in regen en wind. Het

was intussen november! In de avond marcheerde men weer terug met medeneming van de zieken en de lijken van degenen die intussen waren gestorven.”

In dit vreselijke, onmenselijke kamp bleef men zes weken. Van de veertien Biltenaren waren er in die zes weken reeds elf gestorven onder de meest ellendige omstandigheden. Hierna werd men weer overgebracht naar Kamp Neuengamme waar we het relaas van Jaap van Leeuwen weer opvatten: „We kwamen daar nog met drie man aan, Jan van Ek, Henk van Leeuwen en ik. Dat was op vijf december en het was daar ook verschrikkelijk. Op 16 december werd Jan van Ek voor mijn ogen doodgeslagen. Ik heb dit zien gebeuren. Dezelfde dag stierf Henk van Leeuwen als gevolg van de doorstane ellende. Het was verschrikkelijk.” Na enige maanden werd het Kamp Neuengamme opgeheven en gingen de gevangenen naar Watersted en weer wat later kwamen ze in Ravensbruck bij Berlijn. Na zes weken trokken ze weer westwaarts in verband met het oprukken van de Russen. Ze werden te voet voortgejaagd door de Duitsers, die in steeds grotere paniek geraakten. Hierdoor zagen op een gegeven moment een paar groepjes, waaronder Jaap van Leeuwen, kans om te ontvluchten. Zij kwamen op eigen gelegenheid in Nederland terug. Na de oorlog is er een opsporingsbericht opgesteld voor Samland en Molier, omdat het

er sterk op lijkt dat deze SSers de oorzaak waren van dit drama, vooral omdat Molier hen had bestempeld als politieke gevangenen. Het is helaas niet gelukt om deze criminelen te traceren. Bij het dorpje Ladelund in Sleswijk-Holstein waar zich deze drama's hoofdzakelijk hebben afgespeeld, zijn gedenktekens opgericht ter nagedachtenis aan de vele mensen die daar zijn omgekomen.

FERN DER HEIMAT STARBEN:	
HOLLAND	
WILHELM DE BEUSS * 1.10 + 3.11.44	MARM VOLKEN * 20.08 + 19.11.44
HERT PRINS * 3.12.11 + 3.11.44	DIRK VAN DER HAZEL * 19.02 + 19.11.44
JOHANNIS DE RIDDER * 23.11 + 4.11.44	MENRIK VORLTER * 30.00 + 19.11.44
CERRIT VAN MEULENHUIZEN * 12.11.44	WILLEM VAN DONSELEN * 04.11.44
JOHANNIS VAN DONSELEN * 17.10.44	ALBERTUS VAN DEN POL * 19.11 + 20.11.44
ELBERT V.D. BEERENAMP * 10.10.44	CERRIT AASSER * 2.11.20 + 20.11.44
RODI DE WIS * 16.10 + 7.11.44	ADEMA BROER * 2.3.15 + 20.11.44
ALBERTUS BOMHEL * 22.11.44 + 7.11.44	JAN JANSSEN * 1.3.15 + 20.11.44
ALBT THOMASSEN * 11.10.02 + 10.11.44	DIRK HOFSTEDER * 19.11.11 + 20.11.44
EGBERT BEERMANN * 1.3.04 + 7.11.44	JAN HESBOER * 2.11.20 + 20.11.44
BEREND KLOMP * 17.22 + 8.11.44	DIRK GROENHUIJK * 12.3.22 + 20.11.44
RIJKS ELIJK * 10.2.27 + 8.11.44	ALBERT OOSTERDRUGGE * 23.11.44
TAN VON KOOTEN * 13.11 + 8.11.44	JAALT BARKER * 23.05 + 21.11.44
GIJSBERT KLOK * 10.11.11 + 10.11.44	THIJS SCHREUDER * 20.12.18 + 21.11.44
JAN P. BAREDS * 14.3.07 + 11.11.44	DREES HLAASSEN * 10.18.10 + 21.11.44
FERDINAND DOTTERA * 7.3.22 + 11.11.44	ARTHUR KEERINK * 10.1.20 + 21.11.44
PIETER J. DOORNHAMP * 26.0.03 + 10.11.44	MARTINUS V.D. HEULE * 11.11.22 + 21.11.44
DIRK KROL * 25.11.01 + 10.11.44	PIETER VAN EISEN * 27.11.21 + 21.11.44
HECOBRIJ DOORNHAMP * 15.11.17 + 11.11.44	PIETER MOORE * 17.5.24 + 22.11.44
HENDRIK VAN DUREN * 27.02 + 11.11.44	DIRK BARKER * 17.11.24 + 22.11.44
MENRIK MEYERS * 28.10.05 + 11.11.44	GOAP V.D. VEER * 23.10.13 + 22.11.44
HENDRIKUS SCHIPPER * 10.12.31 + 11.11.44	MARNIUS DORNBURG * 28.00 + 22.11.44
HENDRIK JOHANNIS * 12.11.13 + 11.11.44	BRANK FRANKEN * 10.3.08 + 22.11.44
CERARDUS MEYERS * 10.11.22 + 12.11.44	TIENEN HOFSTEDER * 8.10.16 + 22.11.44
WICHERT BARKER * 03.11.21 + 11.11.44	MELIS VAN DER ROINK * 30.11.22 + 22.11.44
AART BOS * 20.12.05 + 14.11.44	WILLEM SMIT * 3.12.08 + 23.11.44
JAN P. VRYLAND * 11.2.10 + 14.11.44	HENDRIK VAN DER WEE * 03.11.23 + 23.11.44
ABT VAN ROSSEN * 20.10.30 + 14.11.44	MENDRIK WOLFSWIJNHEL * 03.03.11.44
ABRAHAM SIECHMOS * 23.5.09 + 14.11.44	CORNELIUS VAN LEUWEN * 1.3.09 + 23.11.44
NARM HENDRIK JAAR * 2.12.11.11.44	MILKA SMIDOS * 0.11 + 24.11.44
KLAAS VAN DER BURCK * 26.11.22.11.44	RYTHE * STORPELSEN * 21.11.23.11.44
RENGER VASTENBURG * 23.10.17 + 11.11.44	VEERT VANDER KROON * 17.12.11.44
AUG. ATTER * 17.7.22 + 15.11.44	MARNH BRANKHOOSTER * 0.00.23.11.44
HENDRIK SCHUET * 0.11.13 + 15.11.44	DIPA VAN BLOEMHENDAL * 10.10.17.23.11.44
HEIK TERHAAT * 19.3.16 + 15.11.44	CERARD LANHEIT * 10.13.19 + 24.11.44
REIN KROL * 23.1.27 + 15.11.44	NARM SLOIC * 8.10.18.44 + 25.11.44
LAURENTIUS VAN ZANTEN * 19.11.44	BERTUS VAN LEUWEN * 24.12.11 + 25.11.44
JAN PIETER * 19.10.33 + 15.11.44	PIETER VAN THIEL * 17.12.08 + 25.11.44
WILLEM VAN ZWET * 19.08 + 15.11.44	JOHANNIS PLAUDE * 28.4.23 + 25.11.44
	CERRIT POLHOUD * 18.12.23 + 25.11.44
	HENDRIK VERKUIJL * 23.10.23 + 25.11.44

Pastor Meyer van de Evangelisch Lutherse Kerk aldaar heeft hieraan meegewerkt. Ook tijdens de gebeurtenissen in november in Ladelund heeft hij de gestorvenen zoveel mogelijk begraven en heeft hij, als er gegevens

over waren, de nabestaanden bericht gestuurd van het overlijden.

De Nederlandse Oorlogsgraven Stichting heeft later een aantal reizen voor de nabestaanden georganiseerd waaraan ook diverse familieleden uit onze gemeente hebben deelgenomen. Nooit had er in onze gemeente een ramp van

die omvang plaatsgevonden, terwijl hierbij drie ambtenaren van de gemeente De Bilt omkwamen. Het moet zeker overwogen worden om bijvoorbeeld naast het algemene gedenkteken een apart gedenkteken ter nagedachtenis aan de slachtoffers van deze gebeurtenis te plaatsen.

Luchtfoto van de plaats van de ramp. Deze is een gedeelte van een in 1932 door KLM Aerocarto genomen foto. Bij de pijlen het open weiland dat de vluchtelingen voor de in Jagtlust gevestigde SS-ers duidelijk zichtbaar maakte.